

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

MOPHATO 12

SETHL.1

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

NGWANAITSEELE 2014

MADUO: 70

NAKO: 2 diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 10.

AFTERNOON SESSION

DITAELO

1. Pampiri e, e arogantswe ka DIKAROLO di le THARO.

KAROLO YA A: Tekatthaloganyo (30)

KAROLO YA B: Tshobokanyo (10)

KAROLO YA C: Tiriso ya puo (30)

2. Araba dipotso TSOTLHE.

3. Simolola karolo NNGWE le NNGWE mo tsebeng E NTŠHWA.

4. Thala mola morago ga karolo NNGWE le NNGWE.

5. Nomora karabo NNGWE le NNGWE jaaka potso e nomorilwe.

6. Tlola mola morago ga karabo NNGWE le NNGWE.

7. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.

8. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

9. Kabo ya nako e e tshitshinngwang:

KAROLO YA A: 50 metsotso

KAROLO YA B: 30 metsotso

KAROLO YA C: 40 metsotso

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1****1.1 Setlhangwa A (Temana)**

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

1	Nchabeleng a simolola, 'banaka, re lo biditse jaana go tla go re thusa go rarabolola bothata jo bo leng teng. Re lemogile gore go sengwe se re se gopolang se gongwe e ka nnang tlhaloso e e maleba ya bothata jwa lona. Ditlhatlhobo tsa dingaka tsa sekgoa di tlhalosa fa madi a lona a tshwana, le ngaka ya kwa Kgabalatsane ya setso e tlhalosa fa lo le bana ba motho.'	5
2	'Jaanong rra, ...?' Mosimane a botsa rraagwe e le fa a batla gore a tlhalose ka botlalo kana a mo tlhalosetse sengwe se a sa se itseng. 'Banaka, nnete ke gore mo dingwageng tse dintsi tse di fetileng fa ke ne ke thaya ditlhapi kwa nokeng ya Limpopo ke ne ka tshwara le ngwana wa mosimane. Mosimane yo o ne a lelela fa thoko ga noka. Mosimane yo o ne a na le ngwaga go isa go tse pedi. Ke ne ka lemoga fa a latlhegile ka a ne a bua puo ya kwa Zimbabwe mme ka mo tsaya ka ya le ena kwa gae. Ke ne ka leta go utlwa fa go na le mongwe yo a latlhegetsweng ke ngwana, fela go ne ga re tsho! Kwa ga Motshodi.'	10 15
3	Ke ne ka ikgodisetsa ena mme ka mo neela leina Tlhalefang. Ke mo neetse 'ina Tlhalefang gone a ne a sa itse la gagwe, ga bua Nchabeleng. Tlhalefang go utlweng se a gakgamala tota. A leba batho ba a neng a ithaya a re ke rraagwe le mmaagwe, a swaba nko go feta molomo. A ipotsa gore tota ba ka mo fitlhela kgang e kana kana. A eletsa e kete lefatshe le ka bulega ka bogare a tsena ka fa teng. A emelela go itshelela metsi a a tswang ka fa setsidifatsing mme a nwa go fetisa pelo e e neng e mmetile.	20 25
4	'Bagolo ba me, lo ntse lo mphitlhetse khupamarama e tona jaana?' Tlhalefang a botsa mme a tlhoka karabo. Mmamedupe a bona gore a latlhele tlhware legong pele maikutlo a ya kwa godimo. A lemoga gore ke tšhono ya go thuba santlhoko. A tsholola sephiri se a neng a se fitlhetse Kenalemang. 'Tlhalefang, Kenalemang, botlhe ka fa phaposing eno, le nna ke na le kgang e ke ratang lo e reetse,' Mmamedupe a ipobola.	30
5	'Ka lengwe la malatsi e rile ke le fa lebopong la noka ya Limpopo ka bona ngwana wa mosetsana a le metsi. Ke ne ka leka go bua le ena fela o ne a sa itse puo ya ka kwano. Ke ne ka lemoga fa a latlhegile mme ka ya le ena kwa maphodiseng. Ke ne ka kopa maphodisa gore ba ntetle go mo tlhokomela, e tlaa re fa batsadi ba gagwe ba ikuetse mokgosi kwa maphodiseng ba tle go mo tsaya mo ntlong ya me.'	35

6	Le gompieno jaana ga go ope yo a setseng a ipobotse kwa maphodiseng mo ntlheng e ke sa tswang go e tlhalosa e. Ngwana ga jaanong o godile mme ke ne ka mo neela leina la Kenalemang. Go ya ka dipuo tsa bona, bana ba thwetswe ka nako e le nngwe. Botlhe ba ne ba amogela ditiragalo tse. Potso e ne e le gore molato ke wa ga mang?	40 45
7	Tlhalefang le Kenalemang ba ne ba belaela matshwao a bona a a tshwanang ka fa morago ga dikgono tsa bona. 'Batsadi ba rona, re utlwile. Le rona re le jaana go ntse go na le sengwe se se re tshwenyang, ga re a ka ra nagana thata ka sona go fitlha gompieno jaana. Nna le Kenalemang re na le matshwao a a tshwanang ka fa morago ga dikgono tsa rona tsa matsogo a molema,' Tlhalefang a tswa ka kang. Batsadi ba ne ba bontshiwa matshwao ao.	50
8	Mo dingwageng tse di fetileng, monna mongwe wa kwa motseng wa kwa Zimbabwe o kile a ya go bega kwa maphodiseng fa a latlhegetswe ke mosetsana yo o nang le bana ba mawelana a dingwaga di ka nnang pedi go ya go tharo. Mosetsana yo leina la gagwe e ne e le Tatenda fa mawelana a gagwe a ne a bidiwa Rudo le Tinashe. Maphodisa a kwa Zimbabwe a ne a romela molaetsa kwa maphodiseng a Musina. Maphodisa a kwa Musina a ne a solofela go ka tshwara mosetsana yoo jalo. Ba ne ba leba mo dibukeng tsa bona mme ba mo tlhoka.	55 60

[Ke molato wa ga mang?, SS Moku]

1.1.1 Tlhopho karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Noka e go tweng e ralala mo gare ga Zimbabwe le toropo ya Musina mo temaneng, e fitlhelwa mo Porofenseng efe ya Aforikaborwa? (Temana 2)

- A Mpumalanga
- B Bokonebophirima
- C Gauteng
- D Limpopo

(1)

1.1.2 Polelo e e reng 'ke ne ka tshwara le ngwana wa mosimane', e kaya eng? (Temana 2)

(2)

1.1.3 Tlhagiso e e reng 'fela go ne ga re tsho!', e kaya goreng? (Temana 2)

(2)

1.1.4 Tlhalefang le Kenalemang ba godisitswe ke bomang?

(2)

1.1.5 Ke tiragalo efe e e diragaletseng Tlhalefang le Kenalemang ka go tshwana?

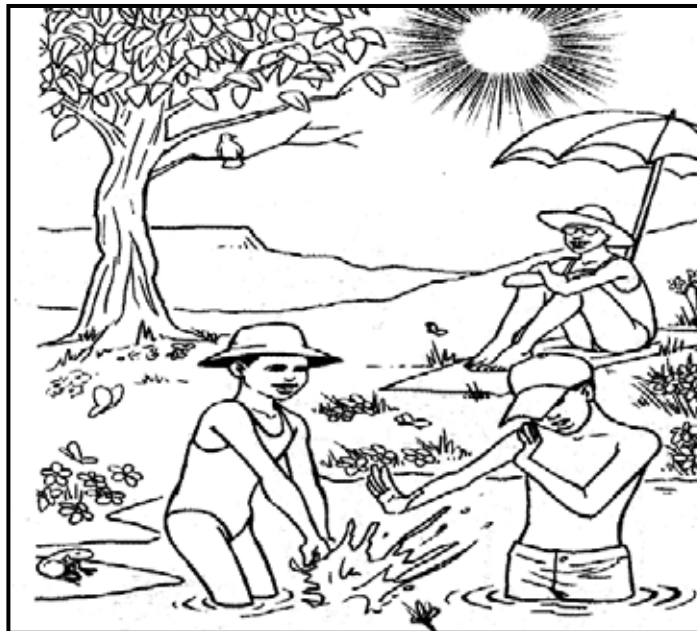
(2)

- 1.1.6 Naya dinaga di le PEDI tse go buiwang ka ga tsona mo temaneng. (2)
- 1.1.7 Totatota Tihalefang le Kenalemang, ba tlholega kwa kae? (1)
- 1.1.8 Go ya ka wena, a Tihalefang le Kenalemang, ke batho ba le bangwe le Rudo le Tinashe? Tshegetsa karabo ya gago ka mabaka a MABEDI. (4)
- 1.1.9 A ke ntlha kgotsa kakanyo gore Tihalefang le Kenalemang ke motho le kgaitsadie? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 1.1.10 Tihalefang o ne a itumeletse go utlwa gore batho ba a ntseng a ithaya gore ke rraagwe le mmaagwe, ga se bona. Dumela kgotsa o ganetse tlhagiso mme o tshegetse ka lebaka. (2)

1.2 Setlhangwa B (Setshwantsho)

Leba setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Dikgono tsa Botshelo, M Bezuidenhout le ba bangwe]

- 1.2.1 Naya dintlha di le PEDI tse temana le setshwantsho di tshwanang ka tsona. (2)
- 1.2.2 Naya dintlha di le PEDI tse ditiragalo tsa temana le setshwantsho di farologanang ka tsona. (2)
- 1.2.3 Naya setshedi se le sengwe se se tlhagelelang mo setshwantshong kwa ntle ga batho le dimela. (1)
- 1.2.4 Ke setlha sefe sa ngwaga se se tlhagisiwang mo setshwantshong? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (3)
- 1.2.5 Puo ya ditshupetso ya mosimane e senola maikutlo afe? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOBOKANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e fa tlase ka kelotlhoko. E tlhagisa dithagiso tsa thotloetso, ka ga maitsholo a batho, tse di tswang mo dinopolong tsa ga Rre Nelson Mandela.

ELA TLHOKO: O tshwanetse go dira tse di latelang:

1. Sobokanya o dirisa mafoko a gago, mme o sa latlhe bokao jwa temana, ka go tlhagisa **dintlha tsa thotloetso ka ga maitsholo a batho go tswa go Rre Nelson Mandela.**
2. Kwala ka temana.
3. Boleele bo se fete mafoko a a 90.
4. Tshobokanyo e se ka ya newa setlhogo.
5. Kwala **palo ya mafoko** a o a dirisitseng kwa bokhutlong jwa tshobokanyo.

Mo malobeng fa Rre Nelson Mandela a ne a le kwa bookelong, melaetsa ya keeletso ya tsogo e ntle le dithapelo e ne e thiba letsatsi, e tswa lefatsheng jaaka le ikadile. Bontsi bo ne bo inaya tsapa ka go akanya mafoko a botlhale a a kileng a buiwa ke mogaka yo. Mandela o lole kgatlhanong le kgatelelo ya basweu a boa a lwa kgatlhanong le kgatelelo ya bantsho. O ne a re: 'Ke kgatlhegetse maikaelelo a loago lo lo nang le temokerasi e bile lo gololosegile, moo batho botlhe ba tlaa tshelang mmogo ka kutlwano le ditšhono tse di lekanang. Ke maitlhommo a ke solofelang go a tshelela le go bona a fitlhelelwa.' Go tshela fela, ga se ntlha ya botlhokwa mo botshelong.

Pharologano e re e dirang mo matshelong a batho ba bangwe, ke yona e e tlhagisang botlhokwa jwa botshelo. Go gololosega ga se fela go ntsha dikeetane mo mongweng mme ke go tshela ka tsela e e tlotlang le go atolosa kgololosego ya ba bangwe. Go tlokotla le go lootsa dikakanyo tsa gago ga se go lebelela ba bangwe kwa tlase le go itseela kwa godimo, mme ke go ipaa mo maemong a le mangwe le a batho ba o nang le bona, metlae le go thuba kobo segole, go thusa go ngoka ditsala mo botshelong jwa gago.

Ga go ope yo o belegweng a ila yo mongwe ka ntlha ya lotso, lemorago kgotsa tumelo ya gagwe. Batho ba tshwanelwa ke go rupelelwa go ila, mme fa ba kgona go rupelelwa kilo, ba ka rupelelwa le go rata. Go dira kagiso ke kgwetlho mo matshelong a rona mme ke selo se se kgonegang. Fa o batla go tshela ka kagiso le mmaba wa gago o tshwanetse go dira mmogo le ena. Ka jalo a ka nna molekane wa gago.

Poifo ke maitemogelo a a tlelang batho botlhe, le digatlhamelamasisi di na le poifo. Segatlhamelamasisi ga se motho yo o sa boifeng mme ke motho yo o fenyang poifo eo.

[E rulagantswe go tswa go *EDU update*, Phukwi 2013]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B:

10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Sekaseka papatso e e fa tlase, mme morago o arabe dipotso.

**A O Batlana le Kago E O Ka E Rekang?
Se Batlele Kgakala!**

DIKGANG TSA TSHWANE

dithoto tsa leruri

Dikago tsa magae, kgwebo, indaseteri, jj.
Sesolo se se sa dumelegeng
013 400 2065

[E rulagantswe go tswa go *Pretoria News*, Tlhakole 2014]

- 3.1 Tlhopha karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Papatso e e phasaladitswe mo lokwalokganye lo lofe?

- A *Pretoria News*
B *Tshwane Mail*
C *Dithoto Tsa Leruri*
D *Dikago tsa magae*

(1)

- 3.2 Polelo e e latelang e mo modirisong ofe?

Se batlele kgakala!

(1)

- 3.3 Naya sekao sa lediriletswa le le dirisitsweng mo papatsong.

(1)

- 3.4 Papatso e e dirisitse mefutakwalo e le kae? (1)
- 3.5 Go ya ka tshedimosetso e e mo papatsong, a go tlaa nna bonolo go ya kwa dikantorong tsa Dithoto Tsa Leruri? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 3.6 Goreng leina, 'Dithoto tsa Leruri', le ntshofaditswe? (2)
- 3.7 A mofuta o wa kgwebo, o botlhokwa? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- [10]

POTSO 4

Sekaseka khathunu e e fa tlase, mme morago o arabe dipotso.

[City Press, 22 Lwetse 2013]

- 4.1 Tlhophisa karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Mogwa o phologolo C e itshwereng letlhaa le go leba Tshuku ka teng o kaya gore ...

- A ga a kgalhegele go reetsa karabo.
 B o itumeletse gore Tshuku o boditswe potso e seng ena.
 C o mo utlwela botlhoko ka ntlha ya se se mo diragalelang mo botshelong.
 D o makaletse potso.

(1)

- 4.2 Naya maina a diphologolo di le PEDI fela mo go tse di tlhagelelang mo khathunung e. (2)
- 4.3 Nopola lebotsi le le dirisitsweng mo khathunung. (1)
- 4.4 Fetolela karabo ya ga Tshuku mo modirisokgonegong mo tumelong. (2)
- 4.5 Potso e Tshuku a e bodiwang, e ka tswa e tsosa maikutlo afe mo go ena? (2)
- 4.6 Ke goreng Tshukudu a re ga a batle go nyelediwa? (2)
- [10]**

POTSO 5

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

1	Batho go ikaketsa. Legodimo la pekema lesedi la legadima je le go tsenelelang le o tswetse matlho gare ga dikata, o tthatlagantse go le gontsintsi. Gona fa e thuntsha 'ditlelabore', mongwe le mongwe o ne a dumela gore ruri e rathile godimo ga ntlo e o robetseng mo go yona.	
2	Ebu, go gola go tlhogola, go bona dilo ga go fele. Ga twe Kesentseng fa a fitlha gae, pelo ya gagwe ya bo e eme kgokgotsong, ga se nnete. Ga a utlwa Gaolekwe sentle. 'Le ka se go tlhabele.' Ga a ise a ba a bue jalo!	5
3	A tlhamalalela kwa thutsaneng e batsadi ba gagwe ba robalang mo go yona. Ga go ka mokgwa o mongwe; ba tshwanetse go itse. A kokota. Ga go molato, le fa ba setse ba robetse. 'Kesentseng, a ke go utlwa sentle? <u>A o raya gore o totile a rialo?</u> ' rraKesentseng a botsa potso e e arabilweng.	10
4	Morwa le ena – a go tshoga kgotsa go tlalalana mafatlha – a tswelapele ka kgang e kete ga a utlwa potso ya ga rraagwe. Batho ba le bantsi ba ne ba le teng, ba reeditse. Tshwaalefe a retelelwa ke go hupa matlhatsa ... A batla a bolawa ke motho mo go maswe.	15

[Ke a go bolelela, BDM Magoleng]

- 5.1 Naya lekaelagongwe la lefoko 'dikata'. (mola 2) (1)
- 5.2 Leemedi 'ena', le dirisitswe jang mo temaneng? (mola 12) (1)
- 5.3 Lefoko le, 'Ebu!' ke lelatlhelwa mme le kaya go dumelana. (mola 5)
Dirisa lelatlhelwa 'Heela!', mo polelong go senola bokao jwa lona. (2)
- 5.4 Nopola polelwanakalaina go tswa mo polelopateng e e ntshofaditsweng mo temaneng. (mola 3 le 4) (1)
- 5.5 Fetolela polelo e e latelang go nna tira.
A batla a bolawa ke motho mo go maswe. (mola 14 le 15) (1)

- 5.6 Kwalolola polelo e e latelang mme o thalele thuanyisediri mo go yona.
'Batho ba le bantsi ba ne ba le teng, ba reeditse.' (1)
- 5.7 Fetolela polelo e e thaletsweng mo puopegelong. (mola 10 le 11) (1)
- 5.8 Dirisa lefoko 'totile' mo polelong ka bokao jo bo farologaneng le jo bo mo temaneng. (mola 11) (2)
[10]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 30
PALOGOTLHE: 70

